

URUG' MEVALI EKINLARDA KLON PAYVANDTAGLARNING AHAMIYATI VA AFZALLIKLARI

*M.Mirzayev nomidagi bog'dorchilik, uzumchilikuzumchili
va vinochilik ilmiy tadqiqot instituti Buxoro ITS meva va
uzumchilik seleksiyasi bo'limi boshlig'i O.O.Ramazonov
Meva va uzumchilik agrotexnikasi bo'limi boshlig'i A.H.Zoyirov*

Annotatsiya

Urug' mevali ekinlar seleksiyasi va intensiv bog'dorchilik tizimida klon payvandtaglarning qo'llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Klon payvandtaglar vegetativ usulda ko'paytirilishi tufayli genetik barqarorlikni ta'minlaydi hamda navlarning biologik xususiyatlarini to'liq saqlab qoladi. Ular tuproq-iqlim sharoitiga moslashuvchanligi, vegetatsiya davrini tartibga solishi, hosildorlikni barqaror oshirishi, mevalarning sifat ko'rsatkichlarini yaxshilashi va ekinlarning kasalliklarga chidamliligini ta'minlashi bilan alohida ajralib turadi. Shu boisdan, urug' mevali ekinlar yetishtirishda klon payvandtaglardan foydalanish zamonaviy bog'dorchilikning asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Klon payvandtag, urug' mevali ekinlar, intensiv bog'dorchilik, hosildorlik, genetik barqarorlik, kasalliklarga chidamlilik.

Hozirgi davrda qishloq xo'jaligining samaradorligini oshirishda intensiv bog'dorchilik tizimlari keng joriy qilinmoqda. Ayniqsa, urug' mevali ekinlarni yetishtirishda payvandtag tanlash hosildorlik darajasi, mevalarning sifati va xo'jalik samaradorligini belgilovchi muhim omil hisoblanadi. An'anaviy urug'dan olingan payvandtaglar genetik jihatdan xilma-xilligi sababli o'simliklarning o'sish kuchi va hosildorligida farqlarni keltirib chiqaradi. Bunga qarshi ravishda klon payvandtaglar vegetativ yo'l bilan ko'paytirilgani sababli genetik barqarorlikka ega bo'lib, navning muhim xususiyatlarini saqlab qoladi.

Klon payvandtaglar yordamida ekinlarning o'sish sur'ati, daraxtlarning balandligi va toj shakli tartibga solinadi, bu esa intensiv bog'larda yuqori hosildorlikka erishish imkonini beradi. Shuningdek, ular tuproq sharoitiga tez moslashib, qurg'oqchilikka, sho'rlanishga yoki ayrim kasalliklarga chidamli bo'lishi mumkin. Shu nuqtai nazardan, klon payvandtaglarning urug' mevali ekinlar yetishtirishdagi ahamiyati va afzalliklarini ilmiy asosda o'rganish zamonaviy bog'dorchilik rivoji uchun dolzarb masala hisoblanadi.

Urug' mevali ekinlarda payvandtag tanlash seleksiya va bog'dorchilik amaliyotida hal qiluvchi omillardan biri hisoblanadi. Chunki payvandtaglar nafaqat payvand qilingan navning o'sish kuchiga, balki hosildorlik darajasi, meva sifati va

daraxtlarning uzoq muddatli barqarorligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi.

Klon payvandtaglarning asosiy afzalliklaridan biri ularning vegetativ yo'l bilan ko'paytirilishidir. Bu usulda olingan payvandtaglar genetik jihatdan bir xil bo'lib, ular barqaror biologik xususiyatlarga ega bo'ladi. Natijada, urug'dan yetishtirilgan payvandtaglarda kuzatiladigan irsiy xilma-xillik va notekis o'sish jarayonlari bartaraf etiladi. Bu esa intensiv bog'larda daraxtlarning bir xil rivojlanishini ta'minlab, agrotexnik tadbirlarni samarali amalga oshirish imkonini beradi.

Klon payvandtaglar daraxtlarning o'sish kuchini boshqarishda muhim rol o'ynaydi. Masalan, ayrim klon payvandtaglar o'simlikning vegetativ massasi ortiqcha kattalashib ketishining oldini olib, daraxtlarni ixcham shaklda rivojlanishiga yordam beradi. Bu holat meva terim jarayonini yengillashtiradi, bog'da texnik vositalardan foydalanish imkoniyatini kengaytiradi hamda hosildorlik zichligini oshiradi.

Klon payvandtaglar qo'llanilganda daraxtlarning erta hosilga kirishi kuzatiladi. Bu ularning iqtisodiy samaradorligini oshiradi, chunki qisqa muddat ichida yuqori hosil olish imkonini beradi. Shuningdek, payvandtaglar mevalarning yirikligi, shakar miqdori, vitaminlar tarkibi va tashqi ko'rinishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Buning natijasida bozorbop va eksportbop mevalar yetishtirish imkoniyati yaratiladi.

Turli klon payvandtaglar tuproq-iqlim sharoitlariga turlicha moslashuvchanlikka ega. Ayrimlari sho'rlangan, ayrimlari esa nam yetishmaydigan hududlarda yaxshi rivojlanadi. Shu bois, klon payvandtaglar yordamida turli mintaqalarda samarali bog'lar barpo etish mumkin. Bu esa ekologik omillarga qarshi chidamlilikni oshirib, barqaror hosildorlikni ta'minlaydi.

Bog'dorchilik amaliyotida eng muhim masalalardan biri – bu ekinlarning kasallik va zararkunandalarga chidamliligini oshirishdir. Ayrim klon payvandtaglar ildiz chirishi, virusli kasalliklar yoki zararkunandalarga nisbatan yuqori chidamlilikka ega. Bu esa kimyoviy vositalardan foydalanish hajmini kamaytiradi va ekologik toza mahsulot olish imkonini yaratadi.

Klon payvandtaglarning joriy etilishi bog'dorchilikning iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Daraxtlarning ixchamligi, erta hosilga kirishi va barqaror hosildorligi qisqa muddatda investitsiya qaytishini ta'minlaydi. Shu sababli, zamonaviy intensiv bog'dorchilik tizimida klon payvandtaglardan foydalanish muqarrar bo'lib bormoqda.

Xulosa

Urug' mevali ekinlarda klon payvandtaglardan foydalanish zamonaviy bog'dorchilikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Ularning genetik barqarorligi, daraxtlarning o'sish kuchini boshqarish imkoniyati, erta hosilga kirish xususiyati hamda hosildorlik va meva sifatini yaxshilashi seleksiya va ishlab chiqarishda alohida ahamiyat kasb etadi. Klon payvandtaglar tuproq-iqlim sharoitlariga moslashuvchanligi, kasallik va zararkunandalarga chidamliligi tufayli

barqaror hosildorlikni ta'minlab, bog'larning iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Urug' mevali ekinlar yetishtirishda klon payvandtaglardan keng foydalanish nafaqat yuqori hosildorlikka, balki mevalarning sifat ko'rsatkichlarini oshirish, agrotexnik tadbirlarni yengillashtirish va ekologik toza mahsulot olishga xizmat qiladi. Bu jihatlar klon payvandtaglarni kelajakda intensiv bog'dorchilikning ajralmas qismi sifatida qo'llash zarurligini ko'rsatadi.

REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasining Oliy majlis qonunlar tuplami.1,2 qism 1998.
2. A.A.Ro'bakov,S.A.Ostrouxova - «O'zbekiston mevachiligi» T.: «O'qituvchi», 1981.
3. A.A.Ro'bakov, S.A.Ostrouxova - «Plodovodstvo O'zbekistana». T.: «O'qituvchi»,1972.
4. V.A.Kolesnikov - «Plodovodstvo» M.: «Kolos» 1985.
5. V.A.Kolesnikov - «Praktikum po plodovodstvu» M.: «Kolos» 1971.
6. A.G.Martinenko - «Praktikum po plodovodstvu» T.: «Matbuot», 1982.
7. M.M.Mirzaev, M.K.Sobirov - «Bog'dorchilik» T.: «Mehnat» 1987.
8. V.M.Kurennoy, V.F.Koltunov - «Plodovodstvo» M.: «Agropromizdat» 1985.
9. O .K.Afanasev - «Intensivnoe sadovodstvo» T.: «O'qituvchi» 1975.